

УДК 93.01:324(477)

*О. В. Осипенко***УНОРМУВАННЯ РУМУНСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ
АДМІНІСТРАЦІЄЮ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ
ХАРЧУВАННЯ СІЛЬСЬКИМ НАСЕЛЕННЯМ
ТРАНСІСТРІЇ (1941–1944 рр.)**

Осипенко Олександр Валентинович, асистент кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін, e-mail: OsupenkoOleksandr@ukr.net

Одеський національний морський університет,
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, 65029, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено політику унормування румунською окупаційною адміністрацією споживання продуктів харчування сільським населенням Трансїстрії (1941–1944 рр.). Проаналізовано закони та постанови керівництва губернаторства, які встановлювали обсяги перемелювання пшениці на крупу та визначали денну норму споживання хліба однією людиною. Всі бажачі перемолоти зерно повинні були спочатку отримати відповідний дозвіл у місцевої адміністрації. Надалі сільському населенню було дозволено замість пшениці перемелювати ячмінь та кукурудзу в чітко встановлених пропорціях. Селянам, які порушували накази, загрожували покарання у вигляді грошових штрафів та ув'язнень. Селяни були зобов'язані у вигляді податків здавати сільськогосподарську продукцію: птицю, свинину, молоко, бринзу та мед. В такій ситуації селян від голодної смерті рятувало оброблення та вирощування овочів на присадибних ділянках, наявність у господарстві корови, молоко якої доповнювало раціон харчування, та отримані продукти на зароблені трудовні. На основі аналізу спогадів визначено, що селяни виживали за рахунок обробітку присадибних ділянок, утримання корови та роботи в трудових громадах, де оплата праці носила натуральний характер.

У підсумку статті наголошується, що накази та постанови, які регламентували норми споживання населенням хліба та крупи, стали ще однією формою експлуатації румунською адміністрацією сільського населення Трансїстрії.

Ключові слова: Трансїстрія; сільське населення; накази; продукти харчування; обмеження.

А. В. Осипенко

**НОРМИРОВАНИЕ РУМЫНСКОЙ ОККУПАЦИОННОЙ
АДМИНИСТРАЦИЕЙ ПОТРЕБЛЕНИЯ ПРОДУКТОВ
ПИТАНИЯ СЕЛЬСКИМИ ЖИТЕЛЯМИ
ТРАНСНИСТРИИ (1941–1944 гг.)**

Осипенко Александр Валентинович, ассистент кафедры украинологии, историко-правовых и языковых дисциплин, e-mail: OsupenkoOleksandr@ukr.net

Одесский национальный морской университет,
ул. Мечникова, 34, г. Одесса, 65029, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье освещена политика нормирования румынской оккупационной администрацией потребления продуктов питания сельским населением Транснистрии (1941–1944 гг.). Проанализированы законы и постановления руководства губернаторства, которые устанавливали объемы перемалывания пшеницы на крупу и определяли дневную норму потребления хлеба одним человеком. Все желающие перемолоть зерно должны были сначала получить соответствующее разрешение в местной администрации. В дальнейшем сельскому населению было разрешено вместо пшеницы перемалывать ячмень и кукурузу в четко установленных пропорциях. Крестьянам, которые нарушали приказы, угрожало наказание в виде денежных штрафов и заключений. Крестьяне были обязаны в виде налогов сдавать сельскохозяйственную продукцию: птицу, свинину, молоко, брынзу и мед. В такой ситуации крестьян от голодной смерти спасала обработка и выращивание овощей на приусадебных участках, наличие в хозяйстве коровы, молоко которой дополняло рацион питания, и полученные продукты на заработанные трудодни. На основе анализа воспоминаний определено, что крестьяне выживали за счет обработки приусадебных участков, содержания коровы и работы в трудовых общинах, где оплата труда носила натуральный характер.

В итоге статьи отмечается, что приказы и постановления, регламентирующие нормы потребления населением хлеба и круп, стали еще одной формой эксплуатации румынской администрацией сельского населения Транснистрии.

Ключевые слова: Транснистрия; сельское население; приказы; продукты питания; ограничения.

O. V. Osypenko

**OCCUPATION ADMINISTRATION RATIONING
OF FOOD CONSUMPTION BY THE RURAL WORKERS
IN TRANSNISTRIA (1941–1944)**

Osypenko Oleksandr, Assistant lecturer at the Ukrainian Studies, Historical, Law and Language Department, e-mail: OsypenkoOleksandr@ukr.net

Odessa National Marine University,
Mechnikova street 34, Odessa, 65029, Ukraine

ABSTRACT

The article deals with the policy of occupation administration rationing the food consumption by the rural workers in Transnistria (1941–1944). Analyzed are laws and decisions of the governorate leadership which established the volumes of grinding wheat cereals and determined the daily rate of bread consumption per one person. All those who wanted to grind the grain, first had to get permission from the local administration. Later, the rural population was allowed to grind instead of wheat barley and corn in clearly established proportions. Peasants who violated the orders were threatened punishment in the form of monetary fines and imprisonments. Peasants were obliged for handing over agricultural products as so-kind taxes: poultry, pork, milk, cheese and honey. In this situation, peasants were saved from starvation by cultivating and growing vegetables on household plots, another remedy being a cow in the household whose milk supplemented the diet, and the products received for earned workdays. On the basis of memories analysis, it was determined that peasants survived due to the cultivating household plots, cow raising and work in labor communities, where remuneration was of natural character.

In the conclusion it is noted that the orders and instructions, regulating the norms of bread and cereals consumption by the population, become another form of the Transnistria rural population exploitation by the Romanian administration.

Key words: *Transnistria; rural population; orders; food stuffs; restrictions.*

Сегментарною історіографічною прогалиною у характеристиці окупаційної політики Румунії у роки Другої світової війни на захопленій нею території південно-західної України залишаються й дотепер соціальні можливості сільського населення. Так звані «стратегії виживання» в екстраординарних умовах

воєнного часу ще й досі малодосліджені. Вивчення політики унормування румунською окупаційною адміністрацією споживання продуктів харчування сільського населення цього регіону зумовлюють актуальність нашого дослідження.

Стосовно історіографії піднятого питання слід зазначити, що в зарубіжній історіографії цієї проблеми торкнулися: американський дослідник О. Даллін [1], молдавська дослідниця Р. Соловей [2] та російський історик О. Будницький [3]. У радянській історіографії порушене питання лише фрагментарно розглядав І. Левіт [4]. Сучасні українські дослідники: В. Щетніков [5], М. Михайлуца [6], Н. Дейнека [7] на сторінках своїх досліджень, розглядаючи репресивну політику окупантів, винищення єврейського населення, освітянську та релігійну політику румунської адміністрації тощо, торкнулись і деяких аспектів нашого дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного дослідження заходів румунської окупаційної влади, направлених на унормування споживання продуктів харчування підкупаційним сільським населенням Трансїстрії (1941–1944 рр).

Постійно зростаючі економічні потреби, особливо в сільськогосподарській продукції, керівництво губернаторства Трансїстрія вирішувало виключно за рахунок сільського населення губернаторства, переважно членів трудових громад. Під контролем румунів перебували норми споживання жителями пшениці та виготовлених із неї різноманітних круп, борошна та хліба. Спеціальним розпорядженням губернаторства Трансїстрія за № 3993 та розпорядженнями префектур повітів (наприклад, Ананївського повіту за № 972) населенню було заборонено перемелювати зерно пшениці на крупу без спеціального на те дозволу чиновників префектури. Визначалися норми споживання пшеничної крупи. На місяць родині з трьох осіб дозволялося перемелювати на власні потреби лише 20 кг пшениці. Якщо ж у сім'ї було більше трьох людей, то на кожного наступного члена родини дозволялось перемелювати додатково 5 кг зерна. Старости сільських управ були зобов'язані видавати відповідні дозволи та вести їх облік. У випадку виявлення порушень, на кшталт видачі в одні руки двох, а то й більше дозволів на перемелювання пшениці, староста ніс усю матеріальну відповідальність [8, арк. 5].

Цивільною адміністрацією губернаторства також була встановлена денна норма споживання хліба. Згідно з наказом № 3998 від 26 листопада 1941 р. денна норма споживання хліба становила 500 г на людину, яка досягла п'ятирічного віку. Щомісяця на одну родину для харчових потреб виділялося додаткових 20 кг борошна другого сорту. Міська управа Очакова ввела карткову систему на хліб. Весь хліб мав випікатися виключно з муки другого сорту як для армії, так і для населення. Усі сільські млини Очаківського повіту отримали право перемелювати пшеницю в муку тільки другого сорту. Деякі пом'якшення для населення окупаційна влада робила під час християнських свят: Різдва та Великодня. На ці свята дозволялося молоти біле борошно, але не більше п'яти кілограмів на одну родину. Щоб перемолоти пшеницю на борошно, усі бажаючі повинні були спочатку отримати відповідний дозвіл у сільського примаря. За надані послуги мірошник вираховував 12 % уже готової продукції.

У випадку порушення зазначеного наказу перед судом за звинуваченнями в економічному саботажі несли відповідальність старости села, млинарі та всі мешканці населеного пункту, в якому були виявлені махінації [9, арк. 2]. Проте вже у вересні 1942 р. постановою № 1881 губернатора Г. Алексяну населенню заборонялося на власні потреби перемелювати пшеницю та жито. Щомісяця на одну людину було дозволено молоти лише 13,5 кг ячменю та 3 кг кукурудзи, з яких 10 % перемеленого зерна за надані послуги забирав мельник. Якщо ж мешканці відмовлялися молотити ячмінь — їм дозволялося молоти 15 кг кукурудзи [10, арк. 80; 11].

Цією ж постановою визначався склад хліба. Населення мало право споживати хліб, випечений з наступних інгредієнтів: 65 % ячмінної муки, 20 % кукурудзяної муки та 15 % домішувалася картопля [10, арк. 80].

Згадане вище губернаторське розпорядження передруковували на місцях, представляючи його уже як розпорядження місцевої адміністрації, за невиконання якого жорстко карали. За порушення розпорядження префектури Очаківського повіту № 19 від 24 жовтня 1942 р. шістьох мешканців села Анчекрак та п'ятьох жителів села Володимирівка було відправлено до суду військового претората за спробу перемолоти пшеницю на

Александровельській мливарні. Ті ж господарі, у розпорядженні яких ще залишалася пшениця, були зобов'язані до 20 листопада 1942 року здати наявні запаси до району і натомість отримати ячмінне зерно [12].

Одним із випробувань для селянина став податковий тягар. Так, згідно із наказом губернатора Трансністрії № 66 селяни були зобов'язані здавати сільськогосподарську продукцію: птицю, свинину, молоко, бринзу та мед. Наказ стосувався усіх господарств незалежно від того, вироблялась ця продукція у цих господарствах чи ні. Зокрема господарства, що мали у своєму розпорядженні до 10 шт. курей, мали здавати відповідно одну птицю та по 10 яєць з курки; господарства, де було від 11 до 20 шт. курей — зобов'язувалися здати трьох птиць; 21–25 шт. яєць — відповідно від 5 курей, а в подвір'ях, де було понад 25 голів птиці мали віддати 10 курей.

У випадку відсутності курей у господарстві окупанти в обов'язковому порядку змушували придбати птицю в інших господарствах. Останні ж, у свою чергу, були зобов'язані продавати птицю двадцятивідсотковою знижкою від максимальної ціни.

Окрім дрібної птиці, у вищезазначеному наказі населення обкладалось податком на молоко і молочні продукти. Кожну селянську родину, у володінні якої знаходились корови, зобов'язали здавати молоко у таких пропорціях: сім'я із двох осіб здавала 300 л молока, а родина, яка мала в своєму складі понад дві особи, зобов'язувалася здавати 150 л молока [13, арк. 5–6].

Зважаючи на низку запроваджених румунською адміністрацією наказів та розпоряджень, зміст яких був зведений до контролю та впорядкування щомісячних норм споживання сільським населенням Трансністрії хліба та інших видів зерна в розрахунку на одну особу та сплат натуральних податків, закономірним є питання, як у таких умовах трансністрійському селянству вдавалося рятувати свої родини від неминучої загибелі? Певні відповіді на це та ряд інших питань знаходимо у наступних спогадах*: «Ото я тобі скажу — якби не город, де батьки садили картошку, буряк, кабаки та сіяли кукурудзу, та й та нещасна корова, яка у нас була, так ми б із голоду усі й по-

* Усі спогади збережено в оригінальному варіанті, без виправлень і редагувань автора статті.

вмирили, бо голодно було — їсти вообщє не було шо, так румуни ще заставляли молоко здавати як налог. Помню всїгда була голодною, но, правда, батьки намагалися нас годувати два-три рази на день. Бувало й таке, шо й один раз кормили. В основному постоянно їли мамалигу, бо другого не було, пили розведене водою молоко, та й хлїб пекли наполовину з пшениці, картошки та кукурудзи. Ото таке в нас і було їство», — згадує Віра Білогородська [14].

Онися Третьякова*, якій на початку війни було 13 років, розповідає наступне: «Було у нас дві корови, коза та пару курей, а все, шо нам було треба, вирощували на городі. Було дуже голодно. Варили супи, там каші разні, но в основному мамалигу, але завжди намагалися їсти три рази на день. На Рїздво в нас на столі обов'язково була кутя, на Пасху — яйця та щось схоже на паски. В основному продукти харчування заробляли тяжкою працею; працювали усїєю родиною — мама на полі, брат — також, а молодша сестра була кухаркою» [15]. А ось що нам з цього приводу розповідає Олексій Нечиталюк: «Дома держали і курей і корову. Їли те шо мали — молоко, яйця, пекли житній хлїб. Сильно помагав город, на якому садили і картошку і буряк, вобщє з нього фактично і жили» [16]. Володимир Буковський у своїх мемуарах пише наступне: «Зима с 1942 г. на 1943 г. была очень снежная. Снег на ровном поле достигал 1 м глубины. Стояли трескучие январские морозы с северным ветром. Жизнь в деревне нашего района еле теплилась, не было самого необходимого: керосина, спичек, соли, обуви и одежды. Кушать с горем пополам еще было что, в основном кукурузная мамалыга» [17, с. 170].

З наведеного наративу слїдує наступне, що селянам вдавалося прогодоувати свої родини власними зусиллями за рахунок обробїтку та вирощування на присадибних дїлянках різноманїтних овочїв. Важливу роль у життї селян вїдїграла наявність корови, яка часто ставала єдиною надїєю і годувальницею, що давало можливість знедоленїй селянськїй родинї та особливо дїтям щоденно отримувати прожитковий мїнїмум, а з ним і надїю на життя. Одним їз важливих факторїв, що значно покращував шанси на виживання в умовах окупацїї, є ро-

* Онися Третьякова під час окупацїї проживала в с. Кам'янка Савранського р-ну Одеської обл. Зараз мешкає в с. Авдїївка Балтського р-ну Одеської обл.

бота сільського трудівника на окупанта. На нашу думку, на цей крок їх штовхав тягар відповідальності за своїх близьких, адже наявність роботи певною мірою дозволяла отримувати на зароблені трудодні сільськогосподарську продукцію, яка значно покращувала спосіб виживання селянина та його родини. Саме наявність цих чинників давала можливість сільському населенню забезпечувати себе та своїх близьких мінімумом продуктів харчування, які допомагали вижити.

У той час, коли сільський трудівник ледь-ледь зводив кінці з кінцями, віддаючи останнє у вигляді податків та військової контрибуції на вимогу окупантів, самі румунські чиновники жирували і забезпечувались усіма необхідними продуктами харчування за мінімальними цінами. Так, у відповідності до наказу губернатора № 114 для цих представників румунського окупаційного апарату на овочі, фрукти, продукти тваринництва та птицю було встановлено фіксовану ціну: 1 кг свинини коштував три марки; 1 кг вершкового масла — 6 марок; 1 літр коров'ячого молока вони могли купити за 60 пфенінгів, 1 кг картоплі — 30 пфенінгів. У той час як решта населення за ці ж самі продукти вимушені були переплачувати удвічі а то й утричі дорожче: так 1 кг свинини коштував — 5 марок; картоплі — 1,5–2; вершкове масло — 16; один літр молока — 2 марки [4, с. 316–317].

Непомірно високими для сільського населення Трансністрії були ціни на предмети першої необхідності (тютюн, сірники, сіль, керосин). Окупаційна влада використовувала ці товари як дієвий спосіб викачування у населення сільськогосподарських продуктів через так звані обмінники. Так, селянину Березівського повіту за 1 кг цукру потрібно було віддати 1 кг вершкового масла або 40–50 яєць, за 400 г мила — 40 яєць, за коробку сірників — 3 яйця або курку, чи 6–7 кг пшениці [4, с. 310].

На думку історика І. Левіта, натуральний обмін став основною формою економічних відносин по всій території губернаторства Трансністрія.

Отже, накази та постанови, які регламентували норми споживання населенням хліба та круп, стали однією із форм експлуатації румунською адміністрацією сільського населення Трансністрії. Порятунком селян у такій ситуації став обробіток

та вирощування на присадибних ділянках необхідних овочів (картопля, буряк та інше). Важливою була наявність корови, молоко якої поповнювало щоденний раціон харчування. Ще одним видом заробітку продуктів харчування стала робота селян у трудових громадах. На основі аналізу анкетних даних респондентів вдалося визначити, що у щоденний раціон харчування селянина входили переважно каші та супи, зрідка було молоко.

Література та джерела

1. Dallin A. Odessa, 1941–1944 // A Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule. — RAND, RM — 1875: California, 1957. — 466 p.
2. Solovei R. Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic si cultural: (19 aug. 1941 — 29 ian. 1944). — Iasi, 2004. — 182 p.
3. Одесса: жизнь в оккупации. 1941–1944. История коллаборационизма / сост., отв. ред. и автор вступ. статьи О. В. Будницкий; подгот. текстов, примеч. Т. Л. Ворониной; примеч. К. Р. Галеева. — М.: Политическая энциклопедия, 2013. — 231 с.
4. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация (1.IX.1939–19.XI.1942) / И. Э. Левит. — Кишинев: Штиинца, 1981. — 392 с.
5. Щетников В. П. Роки Великої вітчизняної війни (1941–1945) // Історія Одеси / В. П. Ващенко, І. С. Гребцова, В. М. Хмарський, В. П. Щетников та ін.; гол. ред. В. Н. Станко. — Одеса: Друк, 2002. — С. 397–414.
6. Михайлуца М. І. Православна церква на Півдні України в роки Другої світової війни (1939–1945) / Микола Іванович Михайлуца. — Одеса: ВМВ, 2008. — 392 с.
7. Дейнека Н. Румунський окупаційний режим та радянський рух Опору у південно-західному регіоні України і Молдавії (1941–1944 р.) / Н. Дейнека. — Одеса: Атлант, 2013. — 221 с.
8. Державний архів Одеської області (ДАОО). — Ф. 1932: Трудові громади Одещини періоду тимчасової німецько-румунської окупації. — Оп. 1. — Спр. 15: Прикази префектури Ананьєвського уезда, Трудовая община № 21-го участка г. Ананьев, 14 августа 1941 — 3 января 1942 г. — 35 арк.
9. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). — Ф. 1721: Сільськогосподарські общини Очаківського району та повіту. — Оп. 1. — Спр. 65: Прикази губернаторства Транснестрії о налогах, о помоле зерна, о заперещении убоия и продажи скота, о курсировании германських денег, 16 сентября 1941 — 18 марта 1942 г. — 12 арк.
10. ДАМО. — Ф. 1718: Земельні товариства Александерфельдського району Очаківського повіту. — Оп. 1, пр. 351: Распоряжения и

- приказы Очаковской префектуры об использовании всех подвод. О реквизиции зерна и скота в учителей, о сборе железа, 25 октября 1941 — 10 декабря 1942 гг., 123 арк.
11. Одеса: газ. — 1942. — 15 сентября.
 12. Николаевщина в годы Великой Отечественной войны 1941–1944 гг. Документы и материалы / [сост. Т. М. Агафонова, З. Д. Каткова и др.] — Одесса: Маяк, 1964. — 359 с.
 13. ДАОО. — Ф. 1932: Трудові громади Одещини періоду тимчасової німецько-румунської окупації. — Оп. 1. — Спр. 2797: Прикази румунського воєнного командування і примарії по общине № 28 с. Соше-Островское, 1942 г. — 184 арк.
 14. Спогади Білогородської Віри 1937 р.н., с. Маяки Біляївського р-ну Одеської обл.: [анкета респондента]. — Маяки; Одеса, 2016. — 3 с. — [Зберігаються у власному архів автора статті].
 15. Спогади Третьякової (дів. Прус) Онисі 1928 р.н., с. Авдіївка Балтського р-ну Одеської обл.: [анкета респондента]. — Авдіївка; Одеса, 2016. — 3 с. — [Зберігаються у власному архів автора статті].
 16. Спогади Нечиталюк Олексія Федоровича 1924 р.н., с. Кармелюкове Любашівський район Одеської обл.: [анкета респондента]. — Кармелюкове; Одеса, 2016. — 3 с. — [Зберігаються у власному архів автора статті].
 17. Буковский В. Горькая правда. Исторический очерк села Бицилово и района / В. Буковский. — Раздельная: [Б. и.], 1998. — 218 с.

REFERENCES

1. DALLIN, ALEXANDER (1957) *Odessa, 1941–1944: A Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule*. RAND, RM — 1875. California. (In English).
2. SOLOVEI, R. (2004) *Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic si cultural: (19 aug. 1941–29 ian. 1944)*. Iasi. (In Moldavian).
3. BUDNICKIJ, O. V. (ed.) (2013) *Odessa: zhizn' v okkupacii. 1941–1944. Istoriya kollaboracionizma — Odessa: life in the occupation. 1941–1944. The History of Collaboration*. Moscow: Political Encyclopedia. (In Russian).
4. LEVIT, I. E. (1981) *Uchastie fashistskoj Rumynii v agressii protiv SSSR. Istoki, plany, realizacija (1.IX. 1939–19.XI. 1942) — Participation of fascist Romania in the aggression against the USSR. Sources, plans, implementation (1.IX. 1939–19.XI. 1942)*. Kishinev: Shtiintca. (In Russian).
5. SHCHETNYKOV, V. P., VASHCHENKO, V. P., HREBTSOVA, I. S. & KHMARS'KYY, V. M. et al. (2002) *Roky Velykoyi vitchyznyanoi viyny (1941–1945) — During World War II (1941–1945). Istoriya Odesy — History of Odessa*. Odessa: Druk. pp. 397–414. (In Ukrainian).

6. MYKHAYLUTSA, M. I. (2008) Pravoslavna tserkva na Pivdni Ukraïny v roky Druhoyi svitovoyi viyny (1939–1945) — *Orthodox church in southern Ukraine during the Second World War (1939–1945)*. Odesa: «VMV». (In Ukrainian).
7. DEYNEKA, N. (2013) Rumuns'kyi okupatsiynny rezhyim ta radyans'kyi rukh Oporu u pıvdenno-zakhidnomu rehioni Ukraïny i Moldaviyi (1941–1944 rr.) — *Romanian occupation regime and Soviet resistance movement in the south-western region of Ukraine and Moldova (1941–1944)*. Odesa: Atlant. (In Ukrainian).
8. *Labor communities of Odessa region during the temporary German-Romanian occupation (1941–1942)* F. 1932. D. 1, C. 15. Prikazy prefektury Anan'evskogo uezda, Trudovaja obshhina № 21-go uchastka g. Anan'ev, 14 avgusta 1941–3 janvarja 1942 g. — Orders of the prefecture of Ananyevsky district, Labor community No. 2 of the 1st section of Ananiev, August 14, 1941 — January 3, 1942. State Archives of Odesa Oblast (DAOO). Odesa.
9. *Agricultural communities of Ochakiv district and county (1941–1942)* F. 1721. D. 1. C. 65. Prikazy gubernatorstva Transnistrii o nalogah, o pomole zerna, o zapreshhenii uboja i prodazhi skota, o kursirovanii germans'kih deneg, 16 sentjabrja 1941–18 marta 1942 gg. — *Orders of the Transnistrian gubernatorial government on taxes, on grinding grain, on the prohibition of slaughter and sale of livestock, on the plying of German money, September 16, 1941 — March 18, 1942*. State Archives of Mykolaiv Oblast. (DAMO). Mykolayiv.
10. *Land communities of Alexanderferd district of Ochakiv district (1941–1942)* F. 1718. D. 1. C. 351. Rasporjazhenija i prikazy Ochakovskoj prefektury ob ispol'zovanii vseh podvod. O rekvezicii zerna i skota v uchitilej, o shore zhelezja, 25 oktjabrja 1941–10 dekabrja 1942 gg. — Orders and orders of the Ochakov prefecture on the use of all supplies. On the request of grain and livestock in pupils, about the collection of iron, October 25, 1941 — December 10, 1942. DAMO. Mykolayiv.
11. *Odessa (1942)* Untitled. September 15th. (In Russian).
12. Agafonova, T. M. & Katkova, Z. D. et all. (ed.) (1964) Nikolaevshina v gody Velikoj Otechestvennoj vojny 1941–1944 gg. Dokumenty i materialy — *Mykolayiv region during the Great Patriotic War of 1941–1944. Documents and materials*. Odessa : Majak. (In Russian).
13. *Labor communities of Odesa region during the period of the temporary German-Romanian occupation (1942)* F. 1932. D 1. C. 2797. Prikazy rumynskogo voennogo komandovanija i primarii po obshhine № 28 s. Soshe-Ostrovskoe, 1942 g. — Orders of the Romanian military command and mayor's office for the community No. 28 p. Sochi-Ostrovskoye, 1942. DAOO. Odesa.
14. BILOHRODS'KA, VIRA (2016) Spohady Bilohrods'koyi Viry 1937 r.n. — *Bilohrodska Vira's Memories, born in 1937*. [Questionnaire respondent] s. Mayaky Bilyayivs'koho r-nu Odes'koyi obl., 2016

- rik — Mayaky Village. Bilyaivka district of Odesa Oblast. [Questionnaire in possession of author]. (In Ukrainian).
15. TRET'YAKOVA, ONYSYA (2016) Spohady Tret'yakovoyi (div. Prus) Onysi 1928 r.n. — *Tret'yakova Onysya's Memories, born in 1928*. (Last name before marriage — Prus). [Questionnaire respondent] s. Avdiyivka Balt's'koho r-nu Odes'koyi obl. — Avdiyivka Village. Balta district of Odesa Oblast. [Questionnaire in possession of author]. (In Ukrainian).
 16. NECHYTALYUK, OLEKSIY (2016) Spohady Nechytalyuka Oleksiya Fedorovych 1924 r.n. — *Nechytalyuk Alexei's memories, born 1924*. [Questionnaire respondent] s. Karmelyukove Lyubashivs'kyu rayon Odes'koyi obl., 2016 rik — Karmelyukove Village. Lyubashivka district of Odesa Oblast. [Questionnaire in possession of author]. (In Ukrainian).
 17. BUKOVSKIJ, V. (1998) Gor'kaja pravda. Istoricheskij ocherk sela Bicilovo i rajona — *Bitter truth. Historical sketch of the village of Bicilovo and the district*. Razdel'naja: V. i. (In Russian).

Надійшла до редакції 6 березня 2017 р.

УДК 069.1(477.87)

В. В. Палинчак-Кутузова

**ІДЕОЛОГІЯ В МУЗЕЇ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОГО
КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ)
ЧАСТИНА II. МУЗЕЙ У ДЗЕРКАЛІ ПАТРІОТИЗМУ
(З 1989 р. ПО СЬОГОДНІ)**

Палинчак-Кутузова Василина Василівна, аспірант кафедри історії України УжНУ, провідний науковий співробітник сектору історії відділу краєзнавства Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького, e-mail: am-sher@meta.ua

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, Україна

АНОТАЦІЯ

Питання ідеологічного виховання населення у всі часи було важливим для державного апарату. Формування у народу любові й поваги до рідного краю, його історії та героїв залишається пріоритетним і в наші дні й для нашої держави. І музеї в цьому відіграють не останню роль. Вони виступають як заклади, метою